

KÁLNOKY LÁSZLÓ KÉT LEVELE SUMONYI ZOLTÁNNAK

1982. november 2-ra, Illyés Gyula 80. születésnapjára olyan rádióműsört terveztem, amelyben a kortárs költők maguk olvassák fel az Illyésről írott verseiket, a konferálásra (a szerző és a vers címének felolvasására) pedig Illyés egyik kedvenc színészét, Besenyei Ferencet kértem. Vas István, Weöres Sándor, Juhász Ferenc, Fodor András, Orbán Ottó, Tandori Dezső azonnal vállalták a feladatot, csak Kálnoky László kért gondolkodási időt. Nyár végén még Svédországból is küldött egy üdvözlőlapot, hogy magával vitt egy Illyés-kötetet, és dolgozik a versen. De októberben csak az itt közölt levelet kaptam tőle.

(Később megverseltem Kálnoky levelét – KIS MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNET 43 ÁPRILI-

SÁTÓL 82 OKTÓBERÉIG –, amely vers a levélíró hozzájárulásával több helyen is megjelent. Egy javítást kért benne: ne kispolgárt írjak, hanem polgárt.)

A Vas Istvánról szóló könyv a Szépirodalmi Könyvkiadó ARCOK ÉS VALLOMÁSOK című sorozatában jelent meg 1982-ben. Kutni Marika Vas István második felesége volt.

Másik levelében a PESTEN MÉG NYÁR VAN című verseskötetemre utal, amelyből két verset (SPLITTŐL ZADARIG, MAJD ÁT A KARSZTONKON – AVAGY: KIVEL S HOVÁ IS UTAZNÉK SZÍVESEN ÉS HALOTTAKNAPI GYERTYÁM: SZÁRAZ FEKETE RÓZSA BÉKÁSSY FERENC SIRJÁRA), valamint egy versciklust (KILENC BARTÓK-LEVÉL) említ.

Sumonyi Zoltán

Kedves Zolikám!

Először, az Illyés Gyulát köszöntő vers elmaradásáról. Valóban szerettem volna megírni, külföldi tartózkodásom alatt többször bele is kezdtem, de valahogy nem ment. Mi lehet ennek az oka? Én nagy tisztelője vagyok Illyésnek, a valaha élt legnagyobb költők közé sorolom, erkölcsi bátorságának nem egy impozáns megnyilatkozásáról is tudok. Sőt még hálára is vagyok kötelezve iránta, mert ő közölte le 1943 áprilisában a „Magyar Csillag”-ban a „Szanatóriumi Elégia”-t, és utána a lapnak kb. minden második számában hozott tőlem verset. 1957-ben neki dedikált példányát „Lázás csillagon” c. kötetemnek szép levélben köszönte meg. Mi volt tehát az ok? Valószínűleg az, hogy személyes érintkezés alig volt kettőnk között. E ritka alkalmakkor mindig barátságos volt hozzám, szóval semmi olyasmit nem tudnék felsorolni, ami tartózkodásra késztette személye vagy életműve iránt.

Valahogy azonban nem veszem bizonyosra, hogy túlságosan örült volna, ha én köszöntöm. Illyésben megalapozott és jogos ellenszenv él az ún. polgári mentalitással szemben, egy jellegzetes kispolgárt majdnem ugyanúgy utál, mint egy volt aktív nyilast. Bizonyosra veszem ugyan, hogy engem nem tekint a kispolgári életszemlélet és életmód jellegzetes alakjának, de már az is tehertétel, hogy polgári családból születtem. Talán, sőt valószínűleg fölfedezte verseimben, hogy én már akkor is idegenül éreztem magam abban a környezetben, amelybe beleszülettem, amikor még apolitikus vidéki fiatalember voltam, amikor még nem nyílt fel a szemem a társadalmi igazságtalanságokra. De osztályom tagjainak szűk látókörét, öncsaló hipokrizisét, az ostoba felfuvalkodottságot már első kötetemnek „Őszi képek kisvárosban” c. ciklusában is élesen bíráltam.

Másrészt, azok az írók, akik felnyitották a szemem, szintén polgári származásúak voltak, mint pl. Déry Tibor, Radnóti Miklós és Vas István. Igaz, ők nem a „keresztény középosztály”, hanem a budapesti zsidó polgárság fiai voltak. De talán mindannyiunkról el lehet mondani, amit József Attila önmagáról mondott: „Születtem, elvegyültem és kiváltam.”

Nálunk a „kiváltam” szó kettős értelmű. Nemcsak azt jelenti, hogy „szellemi kiválóságok” lettünk, hanem azt is, hogy kiváltunk osztályunkból, a család körét és az életpályát tekintve. Kénytelenek voltunk megtagadni osztályunkat. Csak az a szomorú, hogy nem találhattunk befogadó otthonra egy másik osztályban.

Köszönöm, hogy megküldted Vas Istvánról szóló könyvedet, és megörökítetted egy mentőakciómat, amellyel én soha, sem szóban, sem írásban nem dicsekedtem el. Rámutathatnék néhány kétséges apróságra: nekem pl. Kutni Mrika azt mondta, hogy négy polgárit végzett, míg könyved szerint csak négy elemít. Tudomásom szerint nem munkáslányként kezdte a Giraud konzervgyárban, ahová már egy bankból került, ahol szintén irodai munkát végzett. Emellett szól az is, hogy saját szavai szerint úgy lett szerelmes Pistába, hogy észrevette, mint ír munka közben titokban verseket, mikor Pista hazament, ő még ott maradt, és titokban elolvasta a verseket. Ez is amellet szól, hogy irodai alkalmazott volt. De jobb, ha Pistának nem említed ezt, elvégre ő a hitelesebb tanú.

Mivel Neked közvetlen élményeid nincsenek a felszabadulás előtti évekről, okosan tetted, hogy könyved tekintélyes részét Pista könyvéből vett idézetekkel töltötted ki. Ez nem jelenti azt, hogy a könnyebb végéről láttál neki a dolognak, filozos monográfiának pedig úgyis ott van már a Fenyő Istváné. Helyesebb, ha a második (a Tiéd) többet foglalkozik a költő életével, mint műveinek elemzésével.

A viszontlátásig sok szeretettel öllelek, és az elmaradt versért még egyszer elnézése-det kérem.

1982. október 26.

Kálnoky László

Kedves Zoltán!

Jobb későn, mint soha! Elkésve köszönöm meg szép és megtisztelő verseskötetedet. Megtisztelő, hogy velem is utazni szeretnél, Madridba. S hogy miért éppen Madridba, versed szerint Magad sem tudod. Megkísérlek egy (valószínűleg téves) feltételezést: Van egy „Madrid” című versfordításom Musset-től. Lehet, hogy öntudatlanul ezért vetődött fel Benned épp ez a városnév.

Azért is elnézést kérek, amiért gépen írok. Oka kézreszketés, mely lehet ideiglenes, de lehet az öregkor végleges velejárója is. Kézírásom egészen förtelmessé vált.

Irigyellek, amiért és ahogyan verseidben használni és hasznosítani tudod irodalmi és történelmi ismereteidet. Ez nekem csak nagy néha sikerül. Pedig én is könnyen Békássy Ferenc sorsára juthattam volna, amikor 1941-ben egy elfuserált tudóműtét után közel négy napig lebegtem élet és halál határán, egy cérnaszálon. Igaz, nem lennék hősi halott, mint Békássy, de az én emlékemet is csak egy vidéki temető sírköve és egyetlen, nem valami kitűnő verseskötet őrizné.

Babitsnak Békássy Ferencről szóló megemlékezését még kora fiatalságomban olvastam. Az ő idézetei épp eléggé meggyőztek arról, hogy valóban egy rendkívüli tehetség veszett el. De hány rendkívüli tehetségről nem is tudunk, akik túl korán haltak meg, és nem akadt senki, hogy kiemelje őket a feledésből.

Egyszer, még fiatalon Vas Pistával azt állapítottuk meg, hogy a „Nyugat” évfolyamaiban több tucat költő található, aki csak egyszer vagy egy-kétszer jelent meg, de nem

akármilyen versekkel. Megállapítottuk, hogy igen érdekes és színvonalas antológiát lehetne ebből az anyagból szerkeszteni „Eltűnt Költők” címen. Nekem külön is van egy ilyen költőm, igaz, ő nem egyszere-kétszer, hanem ötször jelent meg a „Nyugat”-ban, 1927 és 1934 között, de mikor 1934-ben igazán kiemelkedő ciklust írt, „Tévelygő Hangok” volt a címe, ha nem tévedek, nyomtalanul eltűnt. Missik Endrének hívták ezt a költőt. Talán érdemes volna, ha Vas Pistával, Veled, velem és esetleg még egy irodalomtörténésszel, pl. Kenyeres Zoltánnal, Csűrös Miklóssal vagy Alföldy Jenővel rádióbeszélést folytatnánk ezekről a költőkről. Csakis olyanokról, akik még a Magyar Irodalmi Lexikonban sem szerepelnek, vagyis nyomtalanul tűntek el. Kérdezd meg Vas Pistát, részt venne-e egy ilyen beszélgetésben.

Kötetedre visszatérve, legkiemelkedőbbnek és szinte zseniális ötletnek tartom a Bartók-levelek megverselését. Én például akkora feladatnak tartom ezt, hogy nem merem volna vállalkozni rá, ha véletlenül nekem jutott volna eszembe ez az ötlet. De Te briliánsan oldottad meg a szinte megoldhatatlant.

A viszontlátásig sok szeretettel üdvözöllek
1983. szeptember 6.

Kálnoky László

Halasi Zoltán

RIMBAUD UKRAJNÁBAN, AVAGY A FRANCIA PAP

Collage à Patrick Desbois

Előjáték

„Ötél-e embert, nagyapa?” – „Soha.”
„A hadifogság milyen volt?” – „Nehéz.
Nem volt mit enni.” – „Ennyi az egész?”
– Karácsony, dió, fokhagyma, méz.
Julien térden lovagló unoka. –
„Másnak rosszabb volt a sora.”
„Mi volt a rosszabb? Ki az a más?
Hol az a Rawa Ruska, nagyapa?”
A válasz mindig: elhallgatás.

Végül is pap lett, nem matektanár.
Diploma után szembejött vele
a kétkedők szívós ellenfele,
a félüres helyett a féltele;
Bežec, Sobibór, Treblinka, Ponar;
kissé anakronisztikus habár –
fű közt jövőtlen vereség,
a földdel egytetejű ég –,
azóta ül szívéen a nagy madár.